

MONOGRAFIES I RECERQUES

Cercles. Revista d'Història Cultural 16/2013: 217-229

ISSN: 1139-0158

EL VESSANT CULTURAL DEL COL·LEGI OFICIAL D'ARQUITECTES DE CATALUNYA I BALEARIS A LA DÈCADA DE 1960: LA PROGRAMACIÓ D'EXPOSICIONS I DE CONFERÈNCIES*

Tomàs Suau Mayol
GEHCI-UB

RESUM. A partir de l'anàlisi de les exposicions i conferències organitzades pel Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears es vol reconstruir la implicació cultural i cívica d'una institució professional. Al llarg dels anys seixanta, aquest col·lectiu va mostrar una conscienciació progressiva que es va plasmar clarament en la Comissió de Cultura, que connectava la professió amb les inquietuds dels sectors més dinàmics de la cultura catalana i que en la dècada següent es traduiria en un compromís públic encara més explícit.

PARAULES CLAU. Intel·lectuals, arquitectes, antifranquisme, Catalunya, Illes Balears.

ABSTRACT. From an analysis of exhibitions and conferences organized by the Col·legi Oficial d'Arquitectes de Catalunya i Balears, we seek to reconstruct the cultural and civic involvement of a professional institution. During the sixties, this body showed a gradually increasing awareness that was clearly reflected in the Comissió de Cultura (Culture Committee), which linked the profession with the concerns of the most dynamic sectors of Catalan culture, which would result in the following decade in a more explicit public commitment.

KEY WORDS. Intellectuals, architects, anti-Francoism, Catalonia, Balearic Islands.

* Aquest article és fruit de la tesi doctoral «El corporacionisme dels arquitectes a Catalunya, 1874-1975. Compromís polític, social i cultural», defensada a la Universitat de Barcelona el mes de desembre de 2012 i elaborada sota la direcció del Dr. Carles Santacana Torres

A la dècada dels anys seixanta del segle passat, la corporació representativa dels arquitectes catalans, el Col·legi Oficial (COACB), va fer, no sense múltiples entrebancs, passes notòries en el camp de la modernització cultural del país. Això es donà en un context en què la dictadura franquista començava a topar amb una nova oposició democràtica, de natura diferent a la que havia represaliat durant la postguerra.

En aquest sentit, a Catalunya, un dels principals focus de contestació al règim, pel seu component qualitatiu més que no pas numèric, el trobem en els diferents col·lectius de professionals liberals. En el si de molts dels seus organismes corporatius, establerts sobretot a la ciutat de Barcelona, s'hi donaren canvis significatius respecte a les dues dècades anteriors. L'immobilisme intern dels anys quaranta i cinquanta, imposat pels processos de depuració i la fortalesa de la dictadura, s'anà esquerdant a poc a poc. Juntes directives amb tarannà democratitzant anaven assolint els òrgans de govern. Des d'allà impulsaren un procés redefinidor de la professió respectiva i, com a element cabdal d'aquest procés, apostaren per abocar-la i obrir-la al conjunt de la societat en què s'exercia. És a dir, es mostrà un interès real per la ciutadania i es buscaren fórmules per a incidir en la situació anòmala que es vivia, tot tractant de temperar-la, quan no de transformar-la.

Un dels mecanismes emprats fou el de l'articulació de programes culturals destinats a complementar la formació amb què els facultatius sortien d'una universitat amb greus problemes metodològics i curriculars, així com també a acostar uns coneixements en principi elitistes a tot individu que hi estigués interessat. En aquestes pàgines tractarem dues de les facetes del desvetllament cultural que impulsà la classe col·legiada dels arquitectes catalans: l'organització d'exposicions i la programació de conferències. Tanmateix cal advertir que l'activisme del COACB fou molt més ampli i profund. Sols a tall d'exemple podríem citar la trajectòria de la revista de l'entitat, *Cuadernos de Arquitectura*, o la tasca de l'Arxiu Històric de la corporació a partir de 1969.

Les bases que s'assentaren en la dècada dels anys cinquanta

Els primers avenços en aquesta dinamització del mapa cultural català tingueren lloc l'any 1949, clau en la transformació del COACB, després

d'una dècada grisa en quasi tots els aspectes. D'una banda, l'entitat va organitzar un concurs de projectes destinats a resoldre el «problema de la vivienda económica». Es posava per primer cop sobre la taula la qüestió de la manca d'habitatges existent a Catalunya, sobretot a l'àrea metropolitana barcelonina, per mor de l'afluència massiva d'immigrants provinents de les regions del sud d'Espanya. Els resultats del certamen van ser difosos al públic en general, ja no només al cos d'arquitectes, a través d'una exposició i anys més tard mitjançant un número monogràfic de la revista *Cuadernos de Arquitectura*, que havia iniciat una època d'incipient modernització.

L'any 1949 fou rellevant també perquè, arran de les gestions practicades per Antoni de Moragas Gallissà com a vocal del COACB, va ser possible la celebració d'un cicle de conferències en el qual prengueren part arquitectes i urbanistes europeus, més concretament Alberto Sartoris i Alfred Ledent, que conformaren el programa juntament amb el local Gabriel Alomar, que dissertà sobre l'arquitectura contemporània nord-americana. Aquest fou l'inici de la represa de les relacions entre l'arquitectura catalana amb la de la resta del món, interrompudes durant deu anys d'aïllacionisme cultural.

El procés oberturista, des del Col·legi, encara per l'impuls d'Antoni de Moragas, continuà en els anys següents. Entre 1950 i 1955 visitaren Barcelona per convit de l'entitat Bruno Zevi, Alvar Aalto, Gaston Bardet, Nikolaus Pevsner, Gio Ponti i Alfred Roth, oferint conferències des de les tribunes d'oradors de l'Ateneu Barcelonès, amb un èxit considerable de públic. Aquests esdeveniments, a la llarga fonamentals per a la transformació de la professió catalana, s'ha de dir, anaven en paral·lel a les activitats extracol·legials organitzades pel renovador Grup R. No debades, eren promogudes pels mateixos facultatius.

Les diferents conferències celebrades durant la primera meitat dels anys cinquanta significaren un punt determinant a partir del qual començar a redefinir les funcions de l'organisme i del paper que havia de jugar l'arquitecte català en el seu país. Els elements més actius de la classe consideraven arribat el moment d'assumir amb decisió i contundència un rol actiu en el camp social i cultural. El nomenament com a degà de Manuel de Solà-Morales i de Rosselló, l'any 1954, va ajudar a aquest procés de transformació, puix que va fer seus els anhels de convertir l'entitat en un

agent de creació i de difusió cultural, encara que en un primer moment només centrat en l'àmbit de l'arquitectura.

L'anhel no semblava factible, emperò, en cas que no es resolgués el problema de manca d'espai de la seu col·legial, ubicada al número 563 de l'avinguda de José Antonio, actual Gran Via de les Corts. Si es volia la revitalització del Col·legi, si es pretenia una intervenció envers la ciutadania, ja es veia imprescindible un canvi de residència corporativa, capaç d'allotjar esdeveniments culturals de primer ordre.

Les gestions per a dotar el Col·legi d'un nou domicili social més adient amb les seves aspiracions i amb l'increment numèric dels membres, s'iniciaren el mateix any 1956. El projecte es convertí en un dels eixos d'actuació centrals de les diferents juntes de govern que presidí Manuel de Solà-Morales i de Rosselló. El mes d'abril de 1962, la nova seu, al número 5 de la plaça Nova de Barcelona, era una realitat. Tanmateix el COACB no congelaria les seves activitats culturals durant aquest període d'espera, ans al contrari. D'ençà de l'últim any de la dècada dels cinquanta, s'assisteix a un increment progressiu d'aquells esdeveniments, materialitzats, sobretot, en forma d'exposició o de conferència.

Conferències i exposicions celebrades entre 1959 i 1964

Si ho abordem de manera cronològica, trobem que, entre el 7 de novembre i el 5 de desembre de 1959, el Col·legi, fruit dels contactes establerts entre Antoni de Moragas i Alvar Aalto, celebrà una exposició d'arquitectura fina. L'indret en què tingué lloc, per raons d'espai, fou la capella de l'antic hospital de la Santa Creu de Barcelona, on hom pogué contemplar fins a cinquanta-nou obres, d'autors diversos, englobades entre començaments del segle XX i aquells dies.

En paral·lel, el COACB fou l'organitzador del Dia Mundial de l'Urbanisme, esdevingut el 8 de novembre de 1959, amb motiu del centenari del Pla Cerdà. En el simpòsium dedicat al tema «Planes para Barcelona, ciudad futura», hi foren presents reconegudes personalitats de la disciplina urbanística d'arreu d'Europa, com ara Giovanni Astengo, Georges Candilis, Jean Canaux, Werner Hebebrand, Alberto Sartoris, Cornelis van Eesteren i Edgar Wedepohl. La rellevància de l'acte també va merèixer la presència de qui aleshores era ministre d'Habitatge, José Luis Arrese. Aquest acte era la confirmació que les relacions de l'arquitectura

catalana amb la de la resta del món havien entrat en una via de normalització.

En un altre àmbit, a l'assemblea general ordinària celebrada el 31 de maig de 1960, el Col·legi decidí adquirir íntegrament una col·lecció de més de cent cinquanta obres pictòriques que una bona representació dels millors pintors del moment havien cedit a la 85a promoció d'estudiants de l'Escola d'Arquitectura per tal que es poguessin sufragar el viatge de final de carrera. Aquesta col·lecció —amb firmes de Miró, Millares, Capogrossi, Calder, Magnelli, Armitage, Cocteau, Morandi, Appel, Narotzky, Hernández-Pi Joan, Alcoy, Manzù, Ferrant i Zadkine, entre d'altres— va ser exposada posteriorment a la nova seu. Amb ella començava la col·lecció privada de la corporació, que amb el pas dels anys adquiriria un volum i un prestigi considerables.

Ja aprofitant les potencialitats de les noves instal·lacions col·legials, establertes a la plaça Nova de Barcelona, el 17 de novembre de 1962 s'inaugurava una exposició sobre l'obra de Le Corbusier mitjançant l'exhibició de seixanta-vuit ampliacions fotogràfiques. L'esdeveniment significava una reconciliació pública de l'arquitectura a Catalunya amb els postulats racionalistes, després que aquests fossin silenciats, quan no menyspreats i, fins i tot, atacats, sobretot durant la dècada dels anys quaranta, quan era freqüent assimilar-los a un art roig, internacionalista, i, per tant, perniciosos per a l'Espanya de Franco. Malgrat les bones intencions, aquest esdeveniment es va veure deslluït per algunes errades en l'organització, com el fet que no es respectessin les mides de les ampliacions que el mateix Le Corbusier havia dictaminat, o que algunes de les reproduccions es pengessin a l'inrevés, amb el lògic disgust del geni.

Coincidint amb l'exposició de Le Corbusier, el COACB va fer les gestions oportunes per convidar a Barcelona un arquitecte de gran talla, el romanès Ionel Schein, que havia estat deixeble del francès. El 23 de novembre pronuncià una conferència sobre l'arquitectura contemporània de París i la seva regió, de més de dues hores de durada i amb projecció de múltiples diapositives. Aquesta mateixa visita va ser aprofitada per Schein per a dirigir-se als estudiants de l'Escola d'Arquitectura, animant-los a la protesta a través d'un exercici compromès de la seva futura professió.

Diferents conferències tingueren lloc durant el 1963. pronunciades per respectats arquitectes catalans i estrangers, com ara Pere Ricart Biot,

Ludovico Quaroni o Denis Lasdun. Sovint foren organitzades conjuntament amb altres institucions o organismes, com el Centre d'Estudis Gaudinistes o l'Escola d'Arquitectura de Barcelona. Amb tot, l'acte d'aquest tipus que va tenir una major repercussió foren les Conversaciones de Arquitectura Religiosa, celebrades amb la participació del Patronat Municipal de la Vivenda entre el 8 i l'11 d'octubre. Hi prengueren la paraula, entre d'altres, monsenyor Aldo Milani —amb la conferència «Sociología parroquial y urbanismo»—, el pare Roguet, el pare Capellades, el doctor Josep Maria Valverde i Oriol Bohigas. En el context revisionista del papat de Joan XXIII sobre el paper de l'Església a la societat, es va argumentar l'aposta per l'austeritat de la nova arquitectura religiosa, vinculada al que hauria de ser la fe catòlica i condicionada també per una situació econòmica poc favorable.

Ja iniciat el 1964, però encara durant el deganat de Manuel de Solà-Morales i de Rosselló, cal remarcar la celebració de dues interessants exposicions. La primera, anomenada «Arquitectura británica de hoy», fou organitzada amb la col·laboració de l'Institut Britànic i inaugurada per l'arquitecte Sir Hugh Casson. L'esdeveniment tingué una acollida més que acceptable, tot i haver arribat a Barcelona amb tres anys de retard des que s'havia muntat per primera vegada a Anglaterra. L'altra exposició fou de caràcter commemoratiu, «IV Centenario de la muerte de Miguel Ángel», celebrada entre el 18 i el 30 d'abril amb la cooperació de l'Institut Italià.

La trajectòria de la Comissió de Cultura entre 1964 i 1970

L'activitat del COACB en el panorama cultural i social havia estat prou significativa en els primers anys seixanta, dirigida per un grup de col·legiats que ja intuïen el compromís indefugible que la professió havia d'adoptar amb el transcórrer de la vida del país. S'imposaren el deure moral de situar els coneixements teòrics i els mitjans pràctics del COACB a l'abast i al servei de la societat, per interactuar plenament amb ella, per ajudar al seu desenvolupament moral i material en la mesura en què això fos possible. Calia, per a aquest col·lectiu, redoblar esforços en la via iniciada.

Per a això, emperò, es necessitava algun organisme que, com a part integrant del Col·legi, s'encarregués d'aquesta tasca específica. Aquesta idea aniria quallant progressivament, fins que cristal·litzà el 24 de febrer de

1964 en una carta dirigida per Oriol Bohigas al degà Manuel de Solà-Morales. En la missiva li explicava el sentir d'un col·lectiu d'arquitectes desitjós de projectar portes enfora de la institució les seves cada cop més freqüents activitats extrareglamentàries, de disposar d'una estructura que fomentés la investigació i en difongués els resultats. Es proposava, d'aquesta manera, la creació d'un arxiu i d'un museu encarregats de recollir els més valuosos documents arquitectònics històrics i actuals, alhora que se suggeria que es posés en marxa un pla de recerca per a l'elaboració de biografies dels arquitectes catalans més importants, així com per a l'anàlisi d'edificis i d'aspectes de l'arquitectura i de l'urbanisme contemporanis. Igualment, es plantejava la possibilitat d'engegar un programa d'edicions i de publicacions del Col·legi. S'estimava que el pressupost anual rondaria el milió de pessetes. Esperonada per la carta, la junta de govern, en la seva reunió del 9 d'abril de 1964, acordà nomenar una ponència encarregada d'estudiar un pla sobre atencions i activitats culturals del Col·legi, així com la inclusió de la corresponent partida en el pressupost de l'exercici següent. Eren les passes prèvies a la creació del que seria la Comissió de Cultura, que es materialitzaria ja durant el primer deganat d'Antoni de Moragas i Gallissà, iniciat el mes de maig d'aquell mateix any.

A l'octubre de 1964, ja amb Antoni de Moragas al capdavant de la corporació, tingué lloc el naixement de l'esmentada Comissió de Cultura. La seva evolució, les diferents composicions que presentà fins al final del règim franquista, les crisis que l'assolaren, així com també els enfrontaments amb la junta directiva, mereixerien un tractament singular que aquí no li podem donar per qüestions d'espai. Així, ens limitarem a citar les principals fites que assolí, els actes més rellevants que dugué a terme en matèria d'organització de conferències i exposicions, algunes de les quals entrarien tant en conflicte amb el poder establert que arribarien a ser suspeses pel Govern Civil.

A més de la voluntat de contribuir a la formació dels col·legiats en diverses matèries o temàtiques que no es tractaven a l'Escola d'Arquitectura, les motivacions que empenyeren a la seva creació foren les de complementar o rellevar amb la seva tasca les activitats insuficients o paralitzades d'altres institucions o organismes catalans que en temps anteriors havien estat capdavanters en aquest àmbit, però que en aquell

moment, per circumstàncies polítiques adverses, no les podien portar a terme.

Maig de 1964 - juny de 1965

Durant els seus primers mesos de funcionament, la Comissió de Cultura establí tres línies essencials d'actuació, mecanismes indispensables per al foment i la divulgació de l'arquitectura en particular i de la cultura en general. Consistiren a impulsar i multiplicar la celebració d'exposicions, fer de manera similar amb les conferències i estimular la investigació històrica arquitectònica i la seva divulgació.

En el cas de les exposicions, des del naixement de la Comissió i fins a finals de juny de 1965, se n'organitzaren un total de deu, de temàtica variada que tocava diverses disciplines de l'art —pintura, escultura, fotografia i, naturalment, arquitectura— i abordava no sols la realitat catalana, sinó també la internacional. D'entre elles, hauríem de destacar «Arquitectura belga de hoy» i la pictòrica «Evocación del Modernismo». La continuïtat amb què se les dotà ja no s'interrompia en endavant, i la seva freqüència va anar en augment.

Aquestes primeres exposicions, i totes les que les seguirien, foren degudament publicidades mitjançant pertinents campanyes a la premsa i amb la confecció d'un catàleg, a més de cartells anunciadors per a les de més volada. Igualment, es distribuïen invitacions entre els col·legiats, així com també es feien arribar a les principals entitats culturals de la ciutat.

Pel caràcter exclusivament cultural, en cap cas comercial, de les exposicions, es decidí des de la Comissió que no es cobraria als artistes per les obres exposades. Aquests, emperò, com a mostra d'agraïment, sovint obsequiaren el COACB amb la donació d'alguna peça, que passaria a incrementar la col·lecció particular del Col·legi, aquella iniciada el 1960 amb l'adquisició de les obres reunides per la 85a promoció de l'Escola d'Arquitectura.

Quant a les conferències, van començar a ser programades a través de la secretaria de la Comissió de Cultura, essent convidat el públic en general mitjançant anuncis a la premsa i els col·legiats a través de targetes

d'invitació particulars. La Comissió de Cultura acordà sol·licitar als conferenciats que lliuressin una còpia del discurs pronunciat, per tal de crear un arxiu específic, així com diversos resums que poguessin ser distribuïts entre revistes i diaris interessats.

Entre el mes de desembre de l'any 1964 i el juny del 1965 se n'arribaren a pronunciar dotze. La seva temàtica, com en el cas de les exposicions, fou múltiple, i en moltes ocasions tingué una relació directa amb elles, puix que eren celebrades amb motiu de la seva inauguració o cloenda. Per la tribuna de la sala d'actes del COACB hi desfilaren durant aquest primer curs de vida de la Comissió importants arquitectes catalans i estrangers, aquests últims normalment convidats coincidint amb alguna estada que estiguessin fent a Catalunya. Són els casos, per exemple, dels italians Vittorio Gregotti i Sergio Asti.

Amb tot, en l'àmbit de les conferències, en aquest primer curs 1964-1965, la idea més ambiciosa no es pogué dur finalment a terme. Existia a la Comissió la voluntat de celebrar una Setmana Gran de Conferències, tot entroncant amb aquelles que havien tingut lloc entre els anys 1949 i 1955 i que havien portat a Barcelona grans figures del moment. Així, es pensà a convidar Louis Kahn, Kenzo Tange, Vico Magistretti, Camilo José Celà — perquè parlés de l'obra de Pablo Picasso— i fins i tot es va escriure a Josep Lluís Sert, a Constantinos Doxiadis, a Alvar Aalto i a Franco Albini, fent-los una invitació formal, malgrat que, finalment, per diferents circumstàncies, no els fou factible venir i l'esdeveniment quedà en un projecte per al futur.

Setembre de 1965 – juny de 1966

Per al curs 1965-1966 es programaren dotze exposicions, amb una temàtica certament més atrevida que les de la temporada anterior. A la motivació cultural s'hi afegí, en la mesura en què es pogué, una certa dosi de reivindicació política, de compromís amb les llibertats. Així, entre el 6 i el 21 de desembre de 1965, es retia homenatge als primers quatre anys de vida de la publicació infantil i juvenil *Cavall Fort*. El 7 de febrer de 1966 s'inaugurava l'exposició «Homenaje a Antonio Machado», que restà dos dies oberta abans que fos clausurada per ordre del Govern Civil. El mateix succeiria amb «Poeta en Nueva York», exposició commemorativa de la vida i l'obra de Federico García Lorca, que obrí les portes el 22 d'abril de

1966 i les tancà el 25 del mateix mes. En aquest últim cas, a més, cal tenir en compte que l'ambient estava força crispat en el terreny polític barceloní: els efectes de la Caputxinada encara es deixaven sentir i el governador tenia ben present la participació en l'activitat de pesos pesants del COACB, com eren el degà mateix i Oriol Bohigas.

Això es faria palès també en el cas de les conferències. Entre el novembre de 1965 i el juliol de 1966 se n'organitzaren onze i un cicle monogràfic. D'aquestes, se'n suspengueren, per ordre governativa, quatre, i també el cicle. Les dates d'aquestes suspensions són prou significatives per no vincular-les als fets del convent de Sarrià: del 10 de març al 23 d'abril. La relació de les conferències no celebrades i dels autors que les havien d'impartir és la següent: «La obra arquitectónica de Puig i Cadafalch» (Alexandre Cirici), «El arquitecto Puig i Cadafalch y su tiempo» (Josep Benet), «Federico García Lorca: poeta en Nueva York» (Rafael Santos Torroella) i «Joyería y cultura» (Alexandre Cirici). Pel que fa al cicle monogràfic, portava per títol «Converses sobre immigració i integració» i havia de comptar amb la participació de Joaquim Nadal, Alfonso Comín i Jaume Nualart.

Setembre de 1966 – juny de 1968

En relació amb les actuacions de la Comissió de Cultura durant el bienni en què Pere Cendoya estigué al capdavant del COACB, les seves activitats reflectiren prou el desig manifestat des de la junta de govern d'instal·lar-se en els posicionaments purament professionals i arquitectònics. Això, sobretot, es veuria en l'àmbit de les conferències. De la vintena de conferències o cicles que hem documentat durant els dos cursos del deganat, gairebé la meitat van versar sobre temes exclusivament tècnics —sovint a càrrec d'enginyers— i únicament dues escaparien de l'àmbit arquitectònic. Aquestes dues serien, d'una part, «Aspectos actuales del arte prehistórico», pronunciada pel catedràtic de Prehistòria de la Universitat de Barcelona Lluís Pericot, i de l'altra, «El arte popular: problema y método de estudio», a càrrec d'August Panyella, director del Museu Etnològic. A més, en aquest sentit, s'ha de citar la projecció de dos curtmetratges, obra d'Eudald Serra i Folch Corachan, sobre pobles indígenes de Panamà i de Guatemala.

D'entre les conferències de temàtica arquitectònica, hauríem de remarcar, per l'autoritat de qui les impartí, Adolf Florensa, «Puig i Cadafalch, arquitecto, historiador del arte y arqueólogo» i «Accidentada historia de una fachada (la Catedral de Barcelona)». Igualment destacable, en aquest cas, no sols pel prestigi, sinó per la novetat que suposava, és la presència d'una veu femenina a la tribuna d'oradors de la sala d'actes del Col·legi, la de Suzanne de Conninck, del Centre d'Art Cybernétique de París. Es tracta de la primera dona que oficiava una conferència a la corporació dels arquitectes catalans. La segona, tot just quatre dies més tard que la primera, va incrementar l'exotisme amb la seva nacionalitat. Era la professora Aoki Kazo, del Japó, que va impartir tres xerrades durant la seva estada a Barcelona. Altres conferenciants importants, en aquest cas amb un accent més autòcton, foren Manuel de Solà-Morales i de Rosselló i un jove Ricard Bofill.

D'altra banda, durant els dos cursos se celebraren un total de vint exposicions. L'especificitat arquitectònica en aquest cas no fou tan acusada, atès que hi tingueren cabuda diferents manifestacions d'art: des de l'avantguarda pictòrica contemporània fins a la pintura rupestre espanyola, francesa i algeriana, passant per la plàstica mexicana precolombina. Respecte a les que sí que gaudiren d'una temàtica arquitectònica, hauríem de destacar les que serviren d'homenatge a l'obra de Josep Puig i Cadafalch, a Francesc de Paula Nebot, a Rafael Masó i, sobretot, la que s'organitzà conjuntament amb l'Ajuntament de Barcelona a la Sala del Tinell, sobre l'obra d'Antoni Gaudí, entre el 16 de maig i el 16 de juny de 1967.

Setembre de 1968 – juny de 1970

La secció d'Exposicions i Conferències de la Comissió de Cultura durant el deganat de Xavier Subias Fages, que va funcionar a partir del 2 de gener de 1969 sota la responsabilitat de Lluís Domènech Girbau, va tenir una actuació més ambiciosa i oberta que en els dos cursos anteriors.

Tot i complir amb la tasca de complementar la formació de col·legiats i estudiants d'arquitectura, l'oferta s'amplià per fer-la extensible a uns sectors socials més grans, tot abordant qüestions específiques d'àmbits artístics molt diversos.

Pel que fa a les exposicions, durant els dos cursos se'n celebraren una dotzena. D'entre les més rellevants hem de citar la que tingué lloc a finals de l'any 1968 sobre la trajectòria i el llegat de la Bauhaus, la dedicada íntegrament a l'obra desconeguda de Joan Miró i les que serviren d'aparador a les tendències més innovadores de l'art contemporani. Amb tot, la que va causar més impacte, tant per la qualitat del muntatge com per l'atreviment que implicava, va ser l'exhibida a partir del 21 de febrer de 1970, anomenada «ADLAN i testimoni de l'època 32-36». La recuperació de la memòria dels Amics de les Arts Noves significà un punt d'inflexió en la manera d'actuar de la Comissió de Cultura, que definitivament gosava embarcar-se en la tasca de cohesionar íntimament compromís cultural i polític.

Aquesta exposició, emperò, no fou rebuda amb satisfacció pels sectors més reaccionaris de la societat. Així, se succeïren diversos atemptats contra la seu del Col·legi, amb nombrosos trencaments de vidres i altres desperfectes. Davant d'això, des del Govern Civil es respongué donant l'ordre que es retirés una gran quantitat de fotografies de l'exposició, així com el cartell anunciador de la porta. Arribats en aquell punt, el COACB decidí clausurar l'exposició el 13 de març, nou dies abans del que en un principi es preveia.

Respecte a les conferències, ocorregué quelcom semblant, però amb un nivell qualitatiu encara més alt. Durant els dos cursos del deganat de Xavier Subias Fages, s'oficiaren més de trenta dissertacions, col·loquis i taules rodones. La temàtica no estigué monopolitzada per l'àmbit arquitectònic i per la tribuna de la sala d'actes de l'entitat passaren algunes de les personalitats més prestigioses de l'àmbit cultural català i internacional. D'entre els autòctons, sense comptar els arquitectes, es poden remarcar els noms de Xavier Rubert de Ventós, Romà Gubern, Alexandre Cirici, Baltasar Porcel, Manuel Vázquez Montalbán, Pere Gimferrer, J.J. Tharrats, Josep Vicenç Foix, Joan de Sagarra, Joan Brossa, Miquel Porter Moix, Josep Termes, Joaquim Molas, Sebastià Gasch, Joan Prats o Carles Sindreu, entre d'altres. Dels que no eren pròpiament de l'espai català, hem d'esmentar la presència de Peter Eisenman, Rafael Moneo, Ludovico Quaroni, Yves Zimmermann o Umberto Eco.

La celebració d'aquestes conferències i taules rodones sovint anava de costat amb les exposicions, essent d'especial rellevància les que es feren

amb motiu de les que homenatjaven l'ADLAN, l'obra de Joan Miró o la història de les Galeries Dalmau. Precisament, aquest últim tema era el que havia de tractar una taula rodona a celebrar el 12 de març de 1969 i que, a la fi, fou suspesa per no disposar del permís governatiu.

D'altra banda, és de ressenyar que, durant el bienni de Subias Fages, el Servei d'Exposicions i Conferències també va començar a recollir la convicció cada cop més forta del COACB en la defensa de les llibertats individuals i col·lectives, tot rebutjant el desfasament polític que suposava el règim franquista. D'aquesta manera, l'11 de desembre de 1968, el Col·legi, amb la col·laboració de l'Associació d'Amics de les Nacions Unides a Espanya, acollia un cicle de conferències sobre la Declaració Universal dels Drets Humans, afegint a l'enfocament general una perspectiva de caràcter urbanístic.

Aquesta línia d'actuació cultural, amb un rerefons cada cop més polític, es perpetuaria i s'accentuaria amb el tombant de dècada i fins al final de la dictadura franquista. Llavors, les successives juntes de govern, encapçalades per Josep Maria Fargas Falp, novament Antoni de Moragas i Jordi Mir Valls, malgrat les múltiples discrepàncies internes i les crisis institucionals que les afectaren, mai no deixaren de donar cobertura i de fomentar Comissió de Cultura. La tasca desenvolupada, pel que fa a l'organització d'exposicions i conferències, fregà l'excel·lència, tot conformant un dels millors programes culturals de la Catalunya de l'època, per qualitat i per compromís.